

A hetvenéves Budapest

A három város egyesítésének történetéből

A jövő, 1943. esztendő, Budapest hetvenéves jubileumát hozza. Magyarország fővárosa a nagy évfordulót bizonyára megünnepli. Ha derűs, szép, boldog napjaink lesznek a jövő esztendőben, akkor bizonyára fényvel, gazdag ünnepséggel; de ha a kereszténység védelmi harca továbbra is tart, akkor is szívből, lélekben, a mi gyönyörű világvárosunk boldog szeretetével.

A jubileumi esztendő közeledtével azonban — úgy érezzük — a kultúrában olyan magasra emelkedett budapesti közönségnek lélekben és tudásban fel kell készülnie. Ismernie kell a három városból egy várossá lett Budapest történetének azt a részét, amely az egyesítési törekvésekre vonatkozik. Rövid foglalatban nagyon is érdemes foglalkozni a világváros alakulásának ezzel a korszakával. A MAGYAR FŐVÁROS igyekszik ennek a feladatnak eleget tenni és „A hetvenéves Budapest” címmel sorozatba tömöríti az érdekes és megismerésre méltó történeti adatokat.

I.

A Szabadságharc kormányának rendelete

Budapestnek a három városból való megszületésének első szimbóluma volt: a *Híd*. Széchenyi Lánchídja, amely a technika vívmányaként összekötötte az ifjú kereskedővárost, Pestet, a büszke, a történelem fényében ragyogó, ősi Budával, hogy aztán magukhoz emeljék az oly sokáig Hamupipókesorban élt Óbudát is. A Lánchíd, amely jármába hajtotta a mindkét városnak életet adó folyót, a Dunát, anyagban és monumentalitásában adott kifejezést a szívekben már élő kívánságnak: *egységes és méltó fővárost Magyarországnak*.

Érezte ezt mindenki, legelső sorban a magyar szabadságharc kormánya, amelynek belügyminisztere még a Lánchíd megnyitása előtt, 1849 június 24-én „Rendelet Buda és Pest városokhoz és Pest megye egyeteméhez” címmel elrendelte Buda és Pest egyesítését, valamint Óbuda bekebelezését.

Az okirat eredeti helyesírással a következő:

Miután a lánchíd rövid idő múlva tökéletesen elkészülvén, ezáltal meg fog szűntetni az anyagi akadály, mely a törvényhatóságban elkülönözve élt s létezett testvér-főváros egyesítését és szellemi összeolvadását nehezíté. — Miután a közigazgatás rendezése az egész magyar álladalomban használhatatlanná vált, hogy a mennyiben a természeti akadályok, s politikai nézetek engedik, a népszám, és a terület szerint a törvényhatóságok némileg összeolvasztás által helyesb felosztást nyerjenek, s e szempontból is kiindulva a két testvér-főváros arra van rendeltelve, hogy mind fekvését, mind lakosainak számát tekintve, Ó-Budával együtt egy törvényhatóságot képezzen. — Miután e három hatóság együtt bir azon hivatással, alkotni a magyar álladalom fővárosát, s ez egyesítés nélkül közigazgatásukból egység, összehangzás, egyszerűség, gyorsaság és pontosság örökké hiányozni fogna, mint hiányzik a személy és vagyon biztosíték ott, hol három most külön hatóság nyújt az üldözött vétkesnek menhelyet. Miután a főváros csak úgy lesz hatalmas, ha benne egy igazgató hatalom lesz, csak úgy lesz lételeben virágzó, ha törekvésében egy lélek, egy akarat által vezéreltetik, csak úgy lesz bol-

dog, ha a külön érdekek egy közös érdekebe olvadnak fel. Miután a magyar álladalomnak csak egy fővárosa lehet, mellynek élő erejét főleg Pest — történeti és emlékezetét főleg Buda adja meg; és miután végre az ország fővárosának díszje, ereje hatalma, nagysága, egysége által föltételeztetik. Mind-ezeknél fogva rendelem a mint következők: 1. Buda és Pest, s illetőleg Ó-Buda hatóságának egyesítése elrendeltetik s a testvér két főváros mint „Budapest” ezennel egyesítettik. 2. A törvényhatóság e rendelet vétele után három nap alatt tartandó közgyűlésből hét és hét tagot küld ki, akik az általam kinevezendő elnök alatt választmányt képezve, a nehézségek, érdekek, jogok mikénti kiegyenlítése s a tisztikarok egyesítése iránt tervet készítsenek, mellyet 12 nap lefolyása alatt felelet terhe mellett tartoznak nekem előterjeszteni. — A választmány elnökeül Nyári Pál Pest megyei alispán nevezeték ki. — 3. Egyszersmind, miután Buda városának Ó-Budával határos területe annyira beépített, hogy az utóbbi város Budának külvárosává lett, Ó-Buda ezennel Buda-Pest hatóságába bekebelezeték. Buda-Pest, Junius 24-kén 1849. Belügyminister.

Amit a szabadságharc kormánya már nem tudott megvalósítani, azt a császári kormány nem akarta. Csak Óbudát csatolták előbb politikailag, azután közigazgatásilag Budához. De azért akadnak közbeneső dátumok is, amelyek csak azt bizonyítják, hogy a vágyat elfojtani nem lehetett.

Ilyen intézkedések voltak:

1850. nov. 13-án a császári kormány rendelete Budát és Pestet egy közigazgatási kerületté tette;

1850. nov. 23-án kelt rendelet Pestet és Budát (Óbudával együtt) zárt városoknak jelentette ki és elrendelte a bor- és húsfogyasztási adó szedését.

Néhány adóintézkedés, néhány pénzügyigazgatásági rendelet, több semmi.

Az egyesítés kérdése az abszolutizmus alatt aludt, hiszen a császári kormányoknak kisebb gondjuk is nagyobb volt annál, hogy Magyarországnak egységes és méltó fővárosa legyen.

II.

Szentkirályi Mór indítványa és a Fővárosi Közmunkák Tanácsának születése

Az alkotmányos élet pedig alig kezdett kibontakozni, amikor Buda és Pest egyesítésének gondolata újra teljes erővel fellépett. Az első lépést Szentkirályi Mór Pest város főpolgármestere tette, aki az 1867. okt. 16-ikán

tartott pestvárosi közgyűlés jegyzőkönyve szerint indítványt tett, mely szerint a belügyminisztérium annak kieszközlésére lenne felkérendő, hogy azon esetre, ha Pest és Buda városának egy községbe összeolvasztása tör-

vényhozás útján tárgyalatnék, a két város egyesítésére alkotandó törvény oly feltételek előleges megállapításától függesztessék fel, melyek Pest városára nézve az egyesítést legalább ártalmatlanná tegyék.

A főpolgármester előrelátó idítványa azonban nem volt sürgős a közgyűlésnek. „Ezen indítvány — végződik a jegyzőkönyv — érdemleges tárgyalása a legközelebbi közgyűlésre halasztatik.” De csak egy esztendő múlva vették megint elő az indítványt.

A húzás-halasztás azután szép rekordot ért meg, bár azért mégis állandóan történt egy és más. A két város önmagától is közeledett egymáshoz, de törvényes intézkedések is akadtak: így az 1868. XXI. t.-c., amely olyan községi adóbehajtó hivatalokat kreált, amelyek Buda és Pest városi pénztáraiból kaptak fizetést, az 1868. XXXVIII. t.-c., amely Budát és Pestet külön tankerületté tette, a közös iskolatanácsot pedig a két város képviselőtestülete választotta.

Mind-ezeknél fontosabb volt azonban az egyesítés felé való törekvés tekintetében 1870. évi X. t.-c., amely a *Fővárosi Közmunkák Tanácsát* szervezte meg Andrassy Gyula gróf miniszterelnöksége alatt, azzal a céllal, hogy „a Duna folyamának a főváros mellett szabályozásáról s a forgalom és közlekedés érdekében Buda-Pesten létesítendő egyéb közmunkák költségeinek fedezéséről és a közmunkák végrehajtási közegeiről” gondoskodjék. Kétségtelen, hogy Andrassy ezzel az intézménnyel megnyitotta az utat a szép, egységes és nagy Budapest felé.

Rendkívül érdekes, hogy az 1870. X. t.-c. bár két városról, de nem fővárosokról, hanem fővárosról beszél. A törvény néhány szakaszát itt idézzük:

1. §. Hogy a Dunafolyam Buda-Pest mellett szabályoztathassék, amint a hajózás és kereskedés országos érdekei igénylik, a főváros, mint az ipar és kereskedelem központja, oly állásba emeltessék, mely számára a szabad közlekedés mindazon előnyeit biztosítsa, amelyek az ipar és kereskedés fejlődésének a nélkülözhetetlen feltételei: felhatalmaztatik a minisztérium, hogy ezen országos célból szükséges beruházásokra huszonnegy millió oszt. ért. forint erejéig sorsolási kölcsönt költhessen.

15. §. Amennyiben azon munkálatok, melyeknek tervezése és vezetése e törvény szerint a Fővárosi Közmunkák Tanácsát illeti, oly területekre is kiterjednének, amelyek Pest és Buda hatósága alatt nem állnak: ezen területek az érintett szabályozási munkákat illetőleg a Fővárosi Közmunkák Tanácsa hatósága alá rendeltetnek, s azokra nézve esetenként az illető hatóságok előlegesen meghallgattatnak.

16. §. E közvetlen teendőknél kívül felügyeletet és fellebbviteli hatóságot gyakorol a Fővárosi Közmunkák Tanácsa a két város területén általában minden építési és építészeti rendőri ügyben, valamint a két városi hatóság, úgy az egyes lakosok felett.

18. §. Mind Pest, mind Buda városa kebelében az illető képviselőtestületek közgyűlése által választás útján egy-egy középítési bizottság alakíttatik.

22. §. Míg a főváros szabályozási terve végleg meg nem állapítottatik s az építkezés ügye törvény által nem szabályoztatik, a két város középítési bizottságai kötelesek mindenben szem előtt tartani azon szabályozási terveket, elveket és utasításokat, amelyeket a Fővárosi Közmunkák Tanácsa általán megállapít.

24. §. A két városi tanács végzése magánépitkezési ügyekben is fellebbezhető a Fővárosi Közmunkák Tanácsához. Az ekkép fellebbvitelt végzés jóváhagyás különbség esetében a Fővárosi Közmunkák Tanácsa által a belügyminiszter eldöntése alá terjesztetik az ügy.